

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՎԱՆՔԵՐ

Ս. ՅԱԿՈԲԵԱՆՑ ՎԱՆՔ, ԵՐՈՒՍԱԼԷՄ

(Ժ.Գ. — Ժ.Ը. Դար)

ՂԳ. — Երեմիա Դպիր, Սարկաւագ, Երեց, Դրիչ եւ Մալկող, 1649 — 16է9, որդի Պաղտատար քահանայի: Ընդհանրապէս Ս. Յակորեանց Վանքին մէջ օրինակած, եւ երբեմն նաեւ ծաղկած, է հետեւեալները՝ հաւանական կարծեօք.

1. — 1649 — 1652 ին, Ժողովածու մը. — 2 հեռ. Երեւանի, թիւ 10210 (ենէկրամ — Երեմիա Գ):

2. — 1660 ին, Մաւսոց մը. — 2 հեռ. Անկիւրիոյ, թիւ 155:

3. — 1664 ին, Դր. Տաթեւացիի Քաղաքի Ձմեռան Հասօրը. — 2 հեռ. Ս. Յ. թիւ 305:

4. — 1665 ին, Սաղմոսարմն եւ Ժամա. գիրք. — 2 հեռ. Երեւանի, թիւ 5003:

5. — 1670 ին, Ճաւոց մը: Ստացող՝ Աստուածատուր Պորբ. Երուսաղէմի. — 2 հեռ. Ս. Յ. թիւ 5:

Յիշատակարանէն կ'առնենք մէկ հատուած. «Եւ արդ մինչդեռ ի իւրի վերացման կարգն էաք հասեալ, եհաս վախճան հոգեւոր հօր մերոյ, Աստուածատուր Վարդապետին, ի դեկտեմբերի ամսոյ ի յինսակաց պահոց չորեքշաբաթին, որ էր ծերացեալ եւ այեօք ծաղկեալ, որ եւ ի մանկութենէ մինչեւ ի խորին ծերութիւն բարի վարուց եւ խստակրօն ճգնութեան էր հետեւեալ, համանմանեալ հարցն արոց առաջնոց եւ վարդապետաց սրբազանից, որ եւ ի ժամ մահուն մինչդեռ ի մահիճսն էր, ծայնեաց առ ինքն զմիտքան եղբայրք սուրբ ուխտիս առ ինքն . . . եւ սկսաւ տալ օրհնութիւն հայկազհան ազգին, արամեան տոհմին, կաթողիկոսաց, վարդապետաց, եպիսկոպոսաց եւ քահանայից, սարկաւագաց եւ ժողովրդոց, արանց եւ կանանց, ծերոց եւ տղայոց, եւ ամենայն աշխարհի խաղաղութիւն խնդրեաց»:

Արարկիրի բարբառի քննութիւնը չաա կը ձգձգուին, Տէր մի՛ տրասցէ որ Հանդէսի մէջ ալ ժողովրդական թերթի՞ն կամ Հապալաթութիւնի՞ն յօդուածներու ձգտումներ տեսնուին. այն ժամանակ վա՛յ հայագիտութեան:

Ընդունեցէք Ս. Զատկի շնորհաւորութիւններս, նոյնները հաճեցէք մատուցաւնել նաեւ Հ. Տաշեանի եւ Հ. Պիլէզիկեանի:

Ձերդ ն. ծ.

Հ. Յ. ԱՅԱՌԵԱՆ

Թ. Գ. — Ի սկզբանէ հրատարակութեան Հանդէսիդ⁶, մօտ 17 տարի ամբողջ, Թողէ. Անեցի՛ յօդուածներ կու տայ թրանսիլվանիոյ եւն. Հայոց վրոյ. կը փափաղիմ իմանալ թէ այս բողոքն ալ անխօս առանձին նարատապուած են եւ ի՞նչ անուն կը կրեն. ի՞նչ է գիւնը:

¹ Տե՛ս նախորդ նամակի մէջ:

² Եղնկայ, այսինքն՝ ՎԳՏՈՒՅԻՆ եւ համեմատելով եղնկայ նորագիտ. խառատութեան, Վիեննա, 1941:

³ Տե՛ս նամակ 3, ծան. 8:

⁴ Հաւանաբար նկատի ունի Հ. Յ. Տաշեանի «Ուսումնական հայերէն լեզուի», տե՛ս նամ. 1, ծան. 1:

⁵ Դաւիթ — Բէկ Մ. Ս., Արարկիրի գաւառաբարբառը, ՀԱ, 1900 — 1903: Հեղինակը փարիզում եղել է Անիի աւանդակիցը Ա. Մեյէի մօտ լեզուաբանութեան օւղորդիտ:

⁶ ՀԱ-ն սկսեալ է 1887 ին:

⁷ Յովնան Անեցին Հ. Գր. Գործիկեանն է (յետագայում Արբաւայր). ստորագրել է նաեւ Ա. Բ., Բ., Էս, Ժ, Գր. Գր. Ա. ՆԱ-ում յօդուածներ է հրատարակել 1890 ից սկսած: ՎԱԳային մատենագրանշ շարքում ունի «Հայ յեղիսաբնութային Դրանսիոյանի», 180 — 1779, հատ. Ա, 1893 թ., հատ. Բ, 1899, հատ. Գ, 1904 եւ Դրանսիոյանի շայն Մեթոդիօր կամ Գլաւգիւր Կելա շայնաւալի ի գիր եւ ի պատկերս, 1886 թ.:

6. — 1674ին, Մասեմազուրբունքի Գր. Նիւսացիի, Սուրբաս Վարդապետի համար. — 2նո. Հայաթիոյ, թիւ 92:

7. — 1675ին, Հաւաքածոյ մը, որ կը բովանդակէ Դիոնէսիոս Արիսպագացոյ եւ Բարսեղ Կեսարացոյ գործերը, են. : Ստացող՝ Սուրբաս Վարդապետ. — 2նո. Հայաթիոյ, թիւ 84:

8. — 1677ին, Մեկն. Հնգամասեցի՝ Վարդան Վարդապետի, Գիրք Վեցօրէից՝ Մատթէոս Վարդապետի, Ալամկիրք՝ Սաաքիւկոպուսի, Մեկն. Յայ. Յովնանու՝ Անդրէաս Եպիսկոպոսի, Մեկն. Գոնէիքի՝ Վարդան Վարդապետի, եւ. Նահապետ Վարդապետի համար. — 2նո. Ս. Յ. թ. 830:

9. — 1679ին, մէկ Հայեի Վարուց, Խաչատուր Վարդապետի համար. — 2նո. Երեւանի, թիւ 6811:

10. — 1680ին, Մեկն. Սալմուսաց՝ Ն. Համբարձումացոյ, Նահապետ Վարդապետի համար. — 2նո. Երեւանի, թիւ 2761:

11. — 1681ին, Մեկն. Կարուկիկեայց՝ Սարգիս Վարդապետի, Նղիազար Կաթողիկոսի պատուէրով. — 2նո. Երեւանի, թիւ 1372:

12. — 1684ին, Քարոզգիրք, Ամուրան, Գր. Տաթևացիի, ստացող՝ Թումայ արեղայ Բալուեցի. — 2նո. Ս. Յ. թիւ 185:

13. — 1685ին, Մեկն. Մասքեոսի՝ Գր. Տաթևացոյ. — 2նո. Ս. Յ. թիւ 623:

14. — 1686ին, մէկ Նարեկ, Տիգրանակիրոցի Գր. արեղայի համար. — 2նո. Ս. Յ. թիւ 1319:

15. — 1689ին, մէկ Քարոզգիրք՝ Գր. Տաթևացիի, Ստամպոյցի Յակոբի համար. — 2նո. Երեւանի, թիւ 402:

17. — Յովնանու Կն. Մովսեցի, Գրիչ, որդի Մելքիսէթ քահանայի, 1651ին, Ս. Յակոբեանց Վանքին մէջ հաւանաբար, օրինակած է մէկ Հաւանց Վարք, իր հօրեղորք Մովսեցի Յովհաննէս արեղայի համար. ծաղկող եւ կազմող՝ Յովհաննէս Նիգանցի. — 2նո. Ս. Յ. թիւ 228:

18. — Մարտիրոս Աբեղայ, Գրիչ, 1652ին օրինակած է ժողովածու մը, կրօնական բովանդակութեամբ, — 2նո. Երեւանի, թիւ 7168:

19. — Թորոս Ե իսկոպոս, Գրիչ, 1656ին օրինակած է ժողովածու մը ճոխ բովան-

դակութեամբ. — 2նո. Երեւանի, թ. 1665:

20. — Թումայ Կն. Բալիբեցի, Գրիչ, որդի Քարիմի, 1657ին, Ս. Յակոբեանց Վանքին մէջ օրինակած է մէկ Ժամանակի Սալմուս — Տոնացոյց՝ Նիկողոս քահանայի խնդրանքով. — 2նո. Ս. Յ. թիւ 232:

Հնգարձակ յիշատակարանէն կ'արտագրենք մէկ հատուած. «Ապա ի խնամոցն Աստուծոյ ազգեցոյթնէն, անկաւ ի սիրտ նոցա վասն երիցս երանեալ առն Աստուծոյ Տէր Նղիազար Վարդապետին որ էր այր խորհրդական եւ հանձնարող, գաւառաւ Հռոմկլայեցի, վարժեալ առ ոտս տեառն Յովանէսի Շնքուշեցոյ, վարժապետի սրբաւանեալ հայրապետիս մերոյ տեառն Աստուածատրոյ, ի միում հրահանգի սնեալ համշիրակ աշակերտք. եւ սա կայեալ զաթոռակալութիւն Տեառնեղորոն, եւ նա առաջնորդ եղեալ Արդնոյ Բարձրահայեաց Սուրբ Աստուածածնին յորջորջեալ տեղեացն. եւ այժմ վասն նորին պակասութեան գնացել Կոստանդնուպոլիս եւ հոգացեալ զամենայն հոգս իւր զառնալոց էր անդրէն: Բայց վասն վերոյ գրեալ փորձութեանցն վերայահասնոցն Սուրբ Աթոռոյս, ամենայն ազգս միաբանութեամբ եւ կամօք Աստուծատրոյ, սոյն Աթոռիս առաջնորդի, ի մէջ բերեալ զվերոյսացեալ Նղիազար Վարդապետն, եւ ոչ իւր կամաւ այլ ի հարկէ, յանձնեցին ի նա զգործ վէքիւթեան Սուրբ Աթոռոյս, զի թերեւս վասն փորձութեանս եւս հոգացէ փրկութիւնս»:

21. — Յովնանու Սարկաւազ, Գրիչ, 1661ին օրինակած է ժողովածու մը, Ապահանցի տէր Մկրտիչի համար. — 2նո. Երեւանի, թիւ 6132:

22. — Աստուածասուր Գրիչ, 1666ին օրինակած է մէկ Խորհրդասեռ, տիկ. Նազլուի փափաքով. — 2նո. Ս. Յ. թ. 1992:

23. — Կարապետ միայնուր, Գրիչ, 1666ին, Ս. Յակոբեանց Վանքին մէջ հաւանաբար, օրինակած է մէկ Պատարագամասոյց, Դրիգոր Եպիսկոպոսի համար. — 2նո. Չմառի, թիւ 36:

24. — Դրիգոր Աբեղայ, Գրիչ, 1668ին, Ս. Յակոբեանց Վանքին մէջ օրինակած է ժողովածու մը, քերթողական բովանդակութեամբ, Ալամկիրք, եւայն. — 2նո. Ս. Յ. թիւ 1310:

ձԲ. — Պօղոս Վրդ. Ամասիացի, Գրիչ, 1668ին, հաւանաբար Ս. Յակոբեանց Վանքին մէջ, օրինակած է Մեկն. Ղուկասու՝ Իգնատիոս Վարդապետի, եւ Մեկն. Մաթեոսի. — 2եռ. Ս. Թ. Թիւ 572:

ձԳ. — Սահակ Սպս. Ամասիացի, Գրիչ, Ս. Յակոբեանց Վանքին մէջ օրինակած է,
1. — 1676ին, Մեկն. Կսրուպիկեայց՝ Սարգիս Վարդապետի. — 2եռ. Ս. Թ. Թիւ 799:

2. — 1683ին, Ճառքնաբար մը, մասնակցութեամբ Ղազար Գրիչի. — 2եռ. Ս. Թ. Թիւ 918:

ձԴ. — Երեմիա Աբղ. Հախբոսեցի, Գրիչ, 1679ին, Ս. Յակոբեանց Վանքին մէջ օրինակած է Ժամանակագրութիւն Միխայէլ Ասորիի. — 2եռ. Ս. Թ. Թիւ 662:

ձԵ. — Զաւարիա Նիկովիդացի, Գրիչ, 1677ին օրինակած է Մեկն. Ղուկասու եւ Մեկն. Յովնանու, Մատթէոս Վրդ. Զուղայեցիի. — 2եռ. Երեւանի, Թիւ 9651:

ձԶ. — Ղազար Դպիր, Մաղկաբար, 1677ին, Ս. Յակոբեանց Վանքին մէջ հաւանաբար, օրինակած է Մեկն. Մաթեոսի՝ Կ. Տաթեւացոյ, Ամասիացի Սահակ Եպիսկոպոսին համար. — 2եռ. Ս. Թ. Թիւ 500:

Կ՝առնենք յիշատակարանին վերջին տողերը. — «Որ եւ յայսմ ամի որ թվականն ՌձԻՁ էր, ըստաւորքն որ յերուսաղէմ ի գետ Յորդանան գնալն յարապն եզարկ ի վերայ եւ թալանեց մերկ եւ կողոպուտ արար, եւ բազումք վիրաւորեցան, եւ երեք ոգի ի չայոց մեռան, եւ մի ի Ղապոցն: Քանզի լայնպէս մերկացուցին զայր եւ զկին, զծեր եւ զտղայ, որ բնաւ մօրէ մերկիկ աբարին: Կանայքն մերկ եւ խայտառակ ի յամօթնաց ի բաղաբ ոչ կարացին մտանել, մինչ որ մի հանդերձ գտեալ եւ ծածկեալ զինքեանս եւ ապա եկին մերկ եւ ողորմելի կենօք, եւ ոմանք վիրաւորք: Եւ յայսմ ամի ոչ կարացին գնալ ի Ս. Յորդանան եւ այնպէս գնացին ի տեղիս իւրեանց»:

ձԷ. — Սարգիս Սպս. Եւդոկիացի, Գրիչ, որդի Գասպարի եւ Հեղինէի, 1677–1680՞ Ս. Փրկչի Վանքին մէջ օրինակած է,

1. — 1677ին, Գր. Տաթեւացի, Քաթողիքի՝ Ձմեռան Հասօր. — 2եռ. Զմամուր, Թիւ 442:

2. — 1677ին, Մեկնութիւն Մաթեոսի՝ Գր. Տաթեւացիի. — 2եռ. Էջմիածնի, Թիւ 524:

3. — 1678–1679ին, Պատմական գրոց Ժողովածոյ մը, որ կը պարունակէ՝ Ագաթանգեղոս, Խորենացի, Բուզանդ եւ Նեսեբիոս. — 2եռ. Ս. Թ. Թիւ 230:

4. — 1680՞ին, Պատմութիւն Հայոց՝ Խորենացիի. — 2եռ. Ս. Թ. Թիւ 662 (Բ):
ձԸ. — Մարիամ Գրիչ, 1678ին, Ս. Հրեշտակապետաց Վանքին մէջ հաւանաբար, օրինակած է,

1. — Հարանց Վարդ, ի վայելումն իր կնքահօր՝ Նահապետ Վարդապետի. — 2եռ. Ս. Թ. Թիւ 726 (Բ):

2. — Մէլե Ոսկեփորիկ, ի վայելումն իր կնքահօր՝ Նահապետ Վարդապետի. — 2եռ. Ս. Թ. Թիւ 792:

ձԹ. — Յովնանէս Քհն. Հալեպցի, Ղալմէքար, Գրիչ, 1679–1680: Ս. Յակոբեանց Վանքին մէջ օրինակած է.

1. — 1679ին, մէկ Նարեկ. — 2եռ. Ս. Թ. Թիւ 1299:

2. — 1685ին, մէկ Նոր Կտակարան (մասնակի). — 2եռ. Ս. Թ. Թիւ 2151:

3. — 1686ին, Բանգ Զափաւ՝ Ն. Ենտրհալիի. — 2եռ. Ս. Թ. Թիւ 1240:

ձԺ. — Յովնանէս Աբղ. Ղրիմեցի, Ղարաուեցի, Գրիչ եւ Կազմող, 1680–87, որդի Տէր Ակեքսանի, աշակերտ տէր Յովհաննէսի. Ս. Յակոբեանց Վանքին մէջ օրինակած է.

1. — 1680ին, Աւետարան մը. — 2եռ. Երեւանի, Թիւ 8091:

2. — 1681ին, մէկ Խորհրդատեօր. — 2եռ. Ս. Թ. Թիւ 2260:

3. — 1685ին, մէկ Խորհրդատեօր, Տիր. Կարապետի համար. — 2եռ. Ս. Թ. Թ. 1803:

4. — 1685ին, մէկ Խորհրդատեօր, Բարդամի որդի Տիր. Թորոսի խնդրանքով. — 2եռ. Ս. Թ. Թիւ 1989:

5. — 1687ին, մէկ Ասեմի Ժամագիրք. — 2եռ. Ս. Թ. Թիւ 2008:

Յիշատակարանէն բանի մը տող. «Դարձեալ աղաչեմ զձեզ, ով սիրելի եղբարք, զժամագիրքս լաւ պահէք, ի հիւթոյ, ի ձիթոյ, ի մոմոյ, եւ ի մատնաթուղածն զթուխտն շրջելոյ. խնամով սիրով պահողն աւրհնեալ լիցի Աստուծոյ»:

ՃժԱ. — Թուսմա Աբլ. Բալուցի, որդի Մելիտոսի եւ Ոսկիհատի, 1684ին օրինակած է Յովսէփուրբ մը, առաջին մասը (էջ 1-400ա) երուսաղէմի մէջ: Թղթի կոկող՝ Մելքոն: Ստացող՝ Դրիշը. — Ձեռ. Անթիլիասի, թիւ 2:

ՃժԲ. — Դաւիթ Վրդ. Զուղայեցի, Գրիշ, 1701-1710:

1. — 1701ին, Ս. Յակոբեանց Վանքին մէջ օրինակած է մէկ Մաեսոց Զեռնադրութեան. — Ձեռ. Նոր Զուղայի, թիւ 350:

2. — 1710ին, օրինակած է մէկ Ժողովածու, Աղեքսանդր Վարդապետի համար. — Ձեռ. Երեւանի, թիւ 665:

ՃժԳ. — Պետրոս Վրդ. Պաղասաւրայի, Գրիշ, 1688-1696:

1. — 1688ին, Ս. Յակոբեանց Վանքին մէջ օրինակած է Ժողովածոյ մը, ուր կան Հայկի վարուց, Բաղդիւրբ, եւայլն. — Ձեռ. Ս. Թ. թիւ 1352:

2. — 1696ին օրինակած է Ժողովածու մը, կրօնական բովանդակութեամբ. — Ձեռ. Երեւանի, թիւ 2265:

ՃժԴ. — Գրիգոր Բահանայ, Գրիշ, 1689-1696:

1. — 1689ին օրինակած է մէկ ձառքնայ. — Ձեռ. Երեւանի, թիւ 941:

2. — 1696ին, Ս. Յարութեան Տաճարին մէջ օրինակած է մէկ Ժողովածու. — Յուցակ Ձեռ. Նոր Զուղայի, թիւ 436:

ՃժԵ. — Ղուկաս Վարդապետ, Գրիշ, 1691ին օրինակած է մէկ Քարոզչիւրբ Գր. Տաթեւացիի, Մարկոս Վարդապետի համար. — Ձեռ. Երեւանի, թիւ 814:

ՃժԶ. — Պօղոս Մնացեցի, Գրիշ, 1693ին օրինակած է մէկ Ժողովածու, կրօնական բովանդակութեամբ. — Ձեռ. Երեւանի, թիւ 2246:

ՃժԷ. — Խաչատուր Սեփանեան, Սիւրխաթի, Գրիշ, 1695-1699, որդի Ստեփանոսի.

1. — 1695ին, Ս. Յակոբեանց Վանքին մէջ հաւանարար, ռամկական Բախտապիւր մը թարգմանած է «ի տաճիկ լեզուէ առ հայ լեզու», «առ վայելումն տիրացու Յովանէս սարկաւազին, որդի Սիւնանի Կեփարացոյ, ի գեղջին Թաւառու». — Ձեռ. Սրմաշի, թիւ 55:

2. — 1699ին, Ս. Յակոբեանց Վանքին մէջ օրինակած է Տօնացոյց երկը Ազգոց, Քէօմիւրճեան Կոմիտաս քահանայի. Ամթեցի Գրիգոր Վարդապետի համար. — Ձեռ. Ս. Թ. թիւ 1234:

ՃժԸ. — Յոնան Երեց, Գրիշ, 1698-1701:

1. — 1698ին, Ս. Յակոբեանց Վանքին մէջ օրինակած է Մեկն. Սուլմասայ՝ Ն. Լամբրոնացոյ, Պալաթի Մարկոս Արեղայի համար. — Ձեռ. Ս. Թ. թիւ 624:

2. — 1701ին օրինակած է Քարոզչիւրբ մը, Զուղայեցի Դաւիթ Վարդապետի համար. — Ձեռ. Երեւանի, թիւ 6267:

ՃժԹ. — Գրիգոր Մերճանգաւ, Մարգարեացի, Մարկոս, 1702ին, Ս. Յակոբեանց Վանքին մէջ ծաղկազարդած է Յոնան Երեցի 1698ին օրինակած Սուլմասայ Մեկնութիւնը. — Ձեռ. Ս. Թ. թիւ 624:

ՃԻ. — Գրիգոր Աբլ. Ղափունցի, Քրիկանցի, Գրիշ, 1702-1739, Ս. Յարութեան Տաճարին մէջ օրինակած է,

1. — 1702ին, Մեկնութիւն Տոմարի, Թ. Ղրիմեցոյ. — Ձեռ. Ս. Թ. թիւ 1375. — Հմմտ. Բանբեր Երեւանի Համալսարանի, 1973, թիւ 1, էջ 101-2, Ա. Արրահաման:

2. — 1736ին, Մեկնութիւն Յովնանու, Գր. Տաթեւացիի. — Ձեռ. Ս. Թ. թիւ 692:

3. — 1736ին, Մեկնութիւն Մ. Երեմի, Գր. Տաթեւացիի. — Ձեռ. Ս. Թ. թիւ 721:

4. — 1739ին, Մեկնութիւն Ազգոց, Ն. Լամբրոնացիի. — Ձեռ. Ս. Թ. թիւ 510:

ՃԻԱ. — Ներսէս Վրդ. Գոնցեցի (Վարդեցի), Գրիշ, 1704ին, Ս. Յակոբեանց Վանքին մէջ օրինակած է մէկ Գրիգոր Մարգարեացիի Տաթեւացիի. — Ձեռ. Երեւանի, թիւ 5950:

ՃԻԲ. — Կիւրեղ Աբլ. Վրդ., Զուղայեցի, Գրիշ:

1. — 17-րդին, Ս. Յակոբեանց Վանքին մէջ հաւանարար, օրինակած է Ժողովածոյ մը, կրօնական բովանդակութեամբ. — Ձեռ. Ս. Թ. թիւ 1362:

2. — 1725ին, Ս. Յակոբեանց Վանքին մէջ հաւանարար, օրինակած է մէկ Ժողովածոյ. — Ձեռ. Ս. Թ. թիւ 675: